

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ

Της κ. Πολυξένης ΠΑΠΑΔΑΚΗ,
Επικουρης Καθηγήτριας Παντείου Πανεπιστ. Κ.Π.Ε.

1. Η ιστορία του θεσμού στην Τουρκία

Μέχρι το 1876 το πολίτευμα της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν μοναρχικό με ανώτατο όργανο του κράτους το Σουλτάνο. Το 1876 το πολίτευμα από απόλυτη μοναρχία εξελίχθηκε σε συνταγματική μοναρχία με την υιοθέτηση του πρώτου της Συντάγματος (Θεμελιώδης Νόμος, Kanun –i Esasi), το οποίο ονομάστηκε και Σύνταγμα του Midhat από τον (φιλελεύθερων απόψεων) εμπνευστή του Βεζύρη του Σουλτάνου, Midhat.

Στο πρώτο αυτό Σύνταγμα δεν υπήρχαν διατάξεις σχετικές με τη συνταγματική δικαιοσύνη και τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Ένας οιονεί έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων προβλεπόταν από το άρθρο 64. Ειδικότερα, αυτό όριζε ότι η Γερουσία, η οποία ήταν σώμα διοριζόμενο από το Σουλτάνο, ασκεί τον πολιτικό έλεγχο στους νόμους και εξετάζει τη συμφωνία τους με το Σύνταγμα.⁽¹⁾

Ούτε στο πρώτο Σύνταγμα της Τουρκικής Δημοκρατίας του 1924 προβλεπόταν όργανο κυρίου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων. Εν τούτοις, το άρθρο 103 όριζε ότι «Κανένα άρθρο του Συντάγματος μπορεί από οποιαδήποτε αιτία ή με οποιαδήποτε πρόφαση να παραβιαστεί ή να ανασταλεί. Κανένας νόμος δεν επιτρέπεται να αντιβαίνει στο Σύνταγμα».⁽²⁾

Ενόψει του αυστηρού χαρακτήρα του Συντάγματος του 1924 και σε συνδυασμό με τη διάταξη του προαναφερόμενου άρθρου, μπορούμε να πούμε ότι προβλεπόταν εμμέσως ο παρεμπίπτων έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων. Όμως η διάταξη αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ατελής, εφόσον δεν προέβλεπε ούτε διαδικασία, ούτε συνέπειες από την αντισυνταγματικότητα ενός νόμου, ή μπορεί να ειπωθεί ότι έχει το χαρακτηριστικό διακήρυξης ή ευχής.

2. Η συγκρότηση του Δικαστηρίου

Σύμφωνα με το άρθρο 146 του Συντάγματος του 1982 και το Νόμο 2949 της 10.11.1983 σχετικά με την ίδρυση⁽³⁾ του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου, αυτό αποτελείται από

1. Βλ. Kaboglu Ibrahim Ö., *Anayasa Yargısı – Avrupa modeli ve Türkiye*, 4η έκδ. 2007, σελ. 24· Memis Emin, *Anayasa Hukuku Notları, Türkiye de Anayasa Gelişimleri Egrisi (1808- 2009)*, Istanbul 2009, σελ. 460.

2. Βλ. Balta Tahsin Bekir, *Die Verlag KG, Köln-Berlin 1962*, σ. 551· Kaboglu, *op. cit.* σ. 24· Memis, *op. cit.*, σ. 461.

3. Φουντιέδγκη Πηνελόπης, *Το τουρκικό πολίτευμα - Το δημοκρατικό πρότυπο και οι θεσπιζόμενες παρεκκλίσεις του*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σ. 275 επ.· Aliefendioglu, *op.cit.* σ.212 επ. Gözler, *op. cit.*, σ. 496 επ. Gözübüyük Seref A., *Anayasa Hukuku – Anayasa Metni ve 11. Protokole Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Ankara 2004, σ. 282 επ. Kaboglu, *op.cit.*, σ. 40 επ., 47 επ. Memis, *op. cit.*, σ. 461 επ. Tanör-Yüzbasioğlu, *op. cit.*, σ. 455 επ.

11 τακτικά και 4 αναπληρωματικά μέλη⁽⁴⁾. Ο διορισμός των μελών του Δικαστηρίου είναι πλέον αποκλειστική αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας⁽⁵⁾. Ειδικότερα, αυτός διορίζει δύο τακτικά και δύο αναπληρωματικά μέλη από τα μέλη του Αρείου Πάγου, δύο τακτικά και ένα αναπληρωματικό μέλος από τα μέλη του Συμβουλίου της Επικρατείας, από ένα τακτικό μέλος από τα μέλη του Ανωτάτου Στρατιωτικού Δικαστηρίου, του Ανωτάτου Στρατιωτικού Διοικητικού Δικαστηρίου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Τα μέλη, τα οποία ορίζει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, επιλέγονται ανάμεσα σε τρεις υποψηφίους, οι οποίοι υποδεικνύονται από τις Γενικές Συνελεύσεις των αντίστοιχων Ανώτατων αυτών Δικαστηρίων με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών τους.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει επίσης ένα μέλος του Δικαστηρίου το οποίο επιλέγει ανάμεσα σε τρεις υποψηφίους που προτείνει το Ανώτατο Συμβούλιο Παιδείας. Οι υποψήφιοι πρέπει να ανήκουν στο εκπαιδευτικό προσωπικό των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων της Χώρας, δεν επιτρέπεται εντούτοις να είναι μέλη του Ανωτάτου Συμβουλίου Παιδείας.

Τέλος, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει τρία τακτικά και ένα αναπληρωματικό μέλος που προέρχονται από ανώτατα στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης ή είναι δικηγόροι. Προϋπόθεση για να επιλεγούν τα μέλη που ανήκουν στο εκπαιδευτικό προσωπικό των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, τα ανώτατα στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης καθώς και οι δικηγόροι είναι να έχουν συμπληρώσει το 40^ο έτος της ηλικίας τους και είτε να είναι κάτοχοι πτυχίου ανωτάτης εκπαίδευσης ή να έχουν τουλάχιστον 15ετή διδακτική υπη-

4. Σύμφωνα με το Σ. δεν υπάρχει καμία διαφορά ως προς τα προσόντα και τις προϋποθέσεις επιλογής των τακτικών και των αναπληρωματικών μελών. Η μόνη διαφορά είναι ότι μόνο τα τακτικά μέλη εκλέγουν τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου (άρθρ. 146 παρ. 4). Όμως, με δεδομένο το ασυμβίβαστο που προκύπτει από τη θέση τους, τα αναπληρωματικά μέλη μπορούν να μείνουν ίσως ανενεργά για μεγάλο χρονικό διάστημα ακόμα και μέχρι την ηλικία της αποχώρησής τους (στο 65ο έτος) όπως αναφέρεται παρακάτω. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο σχέδιο του ισχύοντος Σ. δεν προβλεπόταν αναπληρωματικά μέλη. Αναπληρωματικά μέλη δεν προβλέπονται σε κανένα Συνταγματικό Δικαστήριο της Ευρώπης με εξαίρεση την Αυστρία. Πρβλ. Aliefendioglu, *op. cit.*, σ. 217 επ. Kaboglu, *op. cit.*, σ. 41 επ.

5. Το Σ. του 1961 προέβλεπε, όπως ήδη αναφέραμε το διορισμό των μελών του Δικαστηρίου από τα άλλα Ανώτατα Δικαστήρια της Χώρας, τη Βουλή, τη Γερουσία, τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και το Ανώτατο Στρατιωτικό Δικαστήριο. Με άλλες λέξεις, στο διορισμό των μελών του Δικαστηρίου συμμετείχαν οι φορείς και των τριών λειτουργιών του Κράτους, δηλαδή και της νομοθετικής και της εκτελεστικής και της δικαστικής λειτουργίας, προσδίδοντας έτσι στο Δικαστήριο ένα τεκμήριο δημοκρατικής νομιμοποίησης. Το ισχύον σύστημα διορισμού των μελών του Δικαστηρίου από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, που του δίνει δικαίωμα διορισμού προσώπων της αποκλειστικής επιλογής του (έστω και αν για ορισμένα από τα μέλη αυτά προηγείται η πρόταση προς επιλογή ανάμεσα σε τρεις υποψηφίους) έχει ήδη επικριθεί από πολλούς συγγραφείς στην Τουρκία, και υπήρξε αντικείμενο προτάσεων αναθεώρησης. Βλ. π.χ. την κριτική για το σύστημα αυτό σε Aliefendioglu, *op. cit.*, σ. 213 Kaboglu, *op. cit.*, σ. 39 επ. Tanör Bülent, *İki Anayasa 1961 ve 1982, Istanbul 1986*, σ. 168 επ. Βλ. επίσης και την πρόταση αναθεώρησης της DISK (Συνομοσπονδία των Τουρκικών Εργατικών Συνδικάτων), που εκδόθηκε με τον τίτλο *Yeni Bir Anayasa İçin Temel İlkeler DISK Yayınları No 57*, Ιούνιος 2009 και την οποία προετοίμασε μια επιστημονική ομάδα, αποτελούμενη από καθηγητές νομικής και δικηγόρους. Στην πρόταση αυτή, αφού επισημαίνεται η ανάγκη ριζικής αλλαγής των σχετικών με το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο άρθρων, προτείνεται επαναφορά εν μέρει στο σύστημα που ίσχυε στο Σ. του 1961.

ρεσία στην ανώτατη εκπαίδευση ή στη δημόσια διοίκηση ή 15ετή άσκηση δικηγορίας⁽⁶⁾. Τα μέλη του Δικαστηρίου δεν μπορούν να έχουν οποιοδήποτε άλλο αξίωμα, επίσημο ή ιδιωτικό πέραν της ιδιότητάς τους ως μέλη του Δικαστηρίου αυτού, ανεξάρτητα αν είναι τακτικά ή αναπληρωματικά μέλη (άρθρ.146 παρ.5).

Η θητεία των μελών λήγει κανονικά με τη συμπλήρωση του 65^{ου} έτους της ηλικίας τους (άρθρ.147 παρ.1). Η ιδιότητα του μέλους μπορεί να απολεσθεί αν αυτό χάσει τη δικαστική ιδιότητα ή απολυθεί από το αξίωμά του για αδίκημα που επισύρει απόλυση. Επίσης, στην περίπτωση που κάποιος μέλος για λόγους υγείας δεν μπορεί οριστικά να εκπληρώσει τα καθήκοντά του απαλλάσσεται από αυτά με απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας των μελών του Δικαστηρίου (άρθρ.147 παρ.2).

3. Οι αρμοδιότητες του Δικαστηρίου

Οι αρμοδιότητες του Δικαστηρίου ρυθμίζονται κυρίως από το άρθρο 148. Αυτές είναι:

α) Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων και των διαταγμάτων: Το Δικαστήριο εξετάζει την τυπική και ουσιαστική συνταγματικότητα των νόμων, των κανονιστικών διαταγμάτων και του Κανονισμού της Μεγάλης Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης. Επίσης εξετάζει λεπτομερώς και ελέγχει την τυπική μόνο συνταγματικότητα της αναθεώρησης του Συντάγματος. Όμως τα κανονιστικά διατάγματα που εκδίδονται σε εξαιρετικές περιπτώσεις ή σε καιρό πολέμου δεν ελέγχονται ούτε για τυπική ούτε για ουσιαστική αντισυνταγματικότητα (άρθρ.148 παρ.1). Οι νόμοι και τα διατάγματα μπορεί να είναι οποιοσδήποτε τυπικός ή ουσιαστικός νόμος, συμπεριλαμβανομένων και των διεθνών συμβάσεων οι οποίες κυρώνονται από τη Βουλή (άρθρ. 90) όπως και ο προϋπολογισμός, ο ισολογισμός και ο απολογισμός του κράτους⁽⁷⁾. Δύο κατηγορίες κανόνων δικαίου, εντούτοις σύμφωνα με το σύνταγμα δεν ελέγχονται σχετικά με τη συνταγματικότητά τους. Συγκεκριμένα,⁽⁸⁾ στις μεταβατικές διατάξεις αυτού, στο άρθρο 174 απαριθμούνται οι νόμοι και τα διατάγματα τα οποία έχουν εκδοθεί πριν από την ισχύ του νέου Συντάγματος και που αποσκοπούν στον εκμοντερνισμό και την προαγωγή της τουρκικής κοινωνίας, στη διαφύλαξη του κοσμικού χαρακτήρα του τουρκικού κράτους και στην ανύψωση του πολιτι-

6. Το Σ. του 1961 έθετε ως προϋπόθεση τα μέλη που προέρχονταν από τα Πανεπιστήμια να έχουν τουλάχιστον 15ετή ακαδημαϊκή εμπειρία στα πεδία των νομικών, οικονομικών ή πολιτικών επιστημών. Το ισχύον Σ. αρκείται στην 15ετή προϋπηρεσία χωρίς να καθορίζεται το επιστημονικό πεδίο των μελών. Εντούτοις, ο Νόμος 2949 προβλέπει (άρθρ.4) ότι προηγούνται στην επιλογή για πρόταση στον ΠΤΔ οι υποψήφιοι που προέρχονται από τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα των κλάδων των νομικών, οικονομικών και πολιτικών επιστημών. Σχετικά με τα μέλη τα οποία είναι ανώτατα στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης, στο ίδιο άρθρο προβλέπεται ότι προηγούνται ο Πρόεδρος ή τα μέλη του Ανωτάτου Συμβουλίου Παιδείας ή των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, οι πρυτάνεις, οι κοσμήτορες, οι υφυπουργοί, οι βοηθοί υφυπουργών, οι στρατηγοί, οι πλοίαρχοι, οι πρέσβεις, οι περιφερειάρχες και τέλος οι νομάρχες. Βλ. Aliefendioğlu, *op. cit.*, σ. 213 επ. Kaboglu, *op. cit.*, σ. 44 επ.

7. Φουντεδάκν, *op. cit.*, σ. 276 επ. - Arslan Zühtü, *Anayasa Teorisi, Seçkin, Ankara 2005*, σ. 241 επ. Gözler, *op. cit.*, σ. 497 επ. Gözübüyük, *op. cit.*, σ. 284 επ. Kaboglu *op. cit.*, σ. 66 επ. και ιδίως σ. 69. Memis, *op. cit.*, σ. 463. Tanör - Yüzbaşıoğlu, *op. cit.*, σ. 462 επ.

8. Αυτοί είναι νόμοι της πρώτης περιόδου της Τουρκικής Δημοκρατίας που εκδόθηκαν στα πλαίσια της προσπάθειας για την εδραίωση του κοσμικού χαρακτήρα του κράτους και του εκμοντερνισμού του, όπως για παράδειγμα είναι ο νόμος για τη χρήση του καπέλου, για το κλείσιμο των μοναστηριών των Δερβίσηδων, για την υποθέτηση του λαπνικού αλφαβήτου, για την καθιέρωση του πολιτικού γάμου, για την απαγόρευση χρήσης τίτλων ευγενείας ή διάκρισης.

στικού επιπέδου του λαού. Επίσης, στο μεταβατικό άρθρο 15 προβλέπεται ότι οι αποφάσεις του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας και τα Κανονιστικά Διατάγματα τα οποία εκδόθηκαν ή θα εκδίδονται στα πλαίσια της διακυβέρνησης από αυτό για το χρονικό διάστημα από τη 12^η Σεπτεμβρίου του 1980 μέχρι να συγκληθεί η Βουλή που θα αναδειχθεί από τις πρώτες γενικές βουλευτικές εκλογές δεν υπόκεινται σε έλεγχο συνταγματικότητας⁽⁹⁾.

β) Είναι το Ειδικό Δικαστήριο που δικάζει για παράβαση καθήκοντος τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, τον πρόεδρο και τα μέλη του ίδιου του Συνταγματικού Δικαστηρίου, του Αρείου Πάγου (ακυρωτικού δικαστηρίου), του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Ανωτάτου Στρατιωτικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου, του Ανωτάτου Στρατιωτικού Διοικητικού Δικαστηρίου, του Ελεγκτικού Συνεδρίου, τους Ανώτατους Εισαγγελείς, το Γενικό Εισαγγελέα του Κράτους, τους δικαστές και τους εισαγγελείς του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου.

γ) Αποφασίζει για την κήρυξη εκτός νόμου και τη διάλυση των πολιτικών κομμάτων (άρθρ.69 παρ.4,5). Αναγκαστική διάλυση των κομμάτων προβλέπεται στην περίπτωση παράβασης του άρθρου 68 παρ. 4. Ειδικότερα, αυτό ορίζει ότι το καταστατικό, το πρόγραμμα και οι δραστηριότητες των πολιτικών κομμάτων δεν πρέπει να έρχονται σε σύγκρουση με τις αρχές της ανεξαρτησίας, του ενιαίου της Επικράτειας, της εθνικής κυριαρχίας και τις αρχές του κοσμικού κράτους που διέπουν την Τουρκική Δημοκρατία. Επίσης, δεν πρέπει να έρχονται σε αντίθεση με τις αρχές της ισότητας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου ούτε να αποσκοπούν στην εγκαθίδρυση δικτατορικού καθεστώτος.

Ο Ανώτατος Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας εισηγείται τη διάλυση του κόμματος στο Συνταγματικό Δικαστήριο το οποίο αποφασίζει για αυτή με αμετάκλητη απόφασή του (άρθρ.69 παρ.4).

δ) Ασκεί τον έλεγχο των οικονομικών των πολιτικών κομμάτων με τη βοήθεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου (άρθρ.69 παρ.3). Ειδικότερα, τα πολιτικά κόμματα υπόκεινται σε έλεγχο των οικονομικών τους, των εκλογικών δαπανών και της διαχείρισης των κρατικών επιχορηγήσεων που λαμβάνουν σύμφωνα με το νόμο. Το Συνταγματικό Δικαστήριο έχει την ευχέρεια, σε περίπτωση διαπίστωσης οικονομικής κακοδιαχείρισης, είτε να το διαλύσει οριστικά είτε δεχόμενο τις τυχόν ενστάσεις να του στερήσει τις όποιες κρατικές επιχορηγήσεις ελάμβανε (άρθρ.69 παρ.7). Σε περίπτωση όμως που ένα κόμμα λάβει οικονομική ενίσχυση από ξένο κράτος ή διεθνείς οργανισμούς ή από φυσικά ή νομικά πρόσωπα τα οποία δεν έχουν την τουρκική ιθαγένεια τότε αυτό διαλύεται οριστικά (άρθρ.69 παρ.10).

ε) Ελέγχει την απόφαση της Βουλής για την απώλεια της βουλευτικής ιδιότητας ή την έκπτωση των βουλευτών. Η απόφαση για την έκπτωση ενός βουλευτή από το αξίωμά του ανήκει στην Ολομέλεια της Βουλής και προβλέπεται από το άρθρο 84. Οι λόγοι έκπτωσης ή απώλειας της βουλευτικής ιδιότητας αναφέρονται στο ίδιο άρθρο και μπορεί να είναι: η παραίτηση από το βουλευτικό αξίωμα, κάποια οριστική καταδικαστική απόφαση ή η οριστική στέρηση της δικαιοπρακτικής του ικανότητας, η κατοχή ασυμβίβαστης θέσης ή

9. Πολλοί έχουν επικρίνει το γεγονός ότι, ενώ έχουν περάσει περίπου τριάντα χρόνια από τη ψήφιση του Σ., εξακολουθούν να είναι σε ισχύ πράξεις του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας. Βλ. Φουντεδάκι, *op. cit.*, σ. 591 επ. - Gözler, *op. cit.*, σ. 498 επ. Memis, *op. cit.*, σ. 463.

Constantinos GE. ATHANASSOPOULOS Professor at Panteion University of Social and Political Sciences, Univ. of Athens, (Vis. Prof.), Lawyer, Ex Ch.L.U.L. Bruxelles, Ex Int. I.I.A.P. Paris	Κωνσταντίνος ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ Καθηγητής Παντείου Πανεπ. Κοιν. και Πολ. Επιστημ., Πανεπ. Αθηνών (Επισκ.), Δικηγόρος, Ex Ch.L.U.L., Bruxelles, Ex Int. I.I.A.P., Paris
--	--

ADMINISTRATIVE LAW	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
-----------------------	----------------------

New edition	Νέα έκδοση
----------------	---------------

2008, Athens	Αθήναι, 2008
--------------	--------------

ανάληψη ασυμβίβαστου έργου σύμφωνα με το άρθρο 82, η αδικαιολόγητη απουσία του για πάνω από 5 φορές σ' ένα μήνα από τις συνεδριάσεις της Βουλής και, τέλος, όταν εξαιτίας δηλώσεων και ενεργειών του οδηγήθηκε σε διάλυση το κόμμα στο οποίο ανήκε ο βουλευτής με απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Ο βουλευτής μπορεί να υποβάλει ένσταση ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου εντός 7 ημερών, επικαλούμενος αντίθεση της απόφασης αυτής προς το Σύνταγμα, το νόμο ή τον Κανονισμό της Βουλής αλλά μόνο στις περιπτώσεις της παραίτησης, της κατοχής ασυμβίβαστης θέσης ή έργου και της αδικαιολόγητης απουσίας από τις συνεδριάσεις της Βουλής. Το Δικαστήριο αποφασίζει οριστικά για την απώλεια ή όχι της βουλευτικής ιδιότητας εντός 15 ημερών. Ένσταση κατά της απόφασης της Βουλής μπορεί επίσης να υποβάλει και οποιοσδήποτε άλλος βουλευτής⁽¹⁰⁾.

10. Βλ. Φουνιεδάκη, *op. cit.*, σ. 318 επ. και ιδίως σ. 320 επ. - Gözler, *op. cit.*, σ. 498 επ. *Memis*, *op. cit.*, σ. 463.